

הטיית חץ והטיית הגה של מכונית – מחלוקת הפוסקים

במאמרו החשוב של העורך, הרב ד"ר מרדכי הלפרין, על "הצלת האם תוך כדי פגיעה בעובר" (אסיא פ"ט-צ' [כרך כ"ג, א-ב] אב תשע"א, לעיל עמ' 38-49), הובא דיונו המפורסם של החזון אי"ש בעניין חץ שהועף לכיוון קבוצה גדולה של אנשים, כך שאם החץ ימשיך ישר בדרכו ייפגעו הם וייהרגו, ולעומת זאת אם מטים את החץ ממסלול מעופו הם יינצלו, אך אדם בודד עומד בכיוון שאליו משנים את מעוף החץ והוא ייהרג.

במאמר (עמ' 48), מצוין שהמעשה האמיתי שאליו התייחס החזון אי"ש היה ברכב שבלמיו התקלקלו תוך כדי נסיעתו במורד הר. באופן כזה שלא הטיית ההגה מתעתד הרכב להרוג כמה נפשות, אך אם יסובב הנהג את ההגה, אמנם יינצלו אותם רבים, אך ייהרג בכך אדם המתהלך בצד אחר. כאסמכתא, מופנה הקורא (שם, הערה 57) לדברי הרב פרופ' א. שטינברג הכותב ש"שמעתי שזה היה המעשה האמיתי שאליו התייחס החזון" א בדוגמא של חץ ("קדימויות וכללי פעילות הלכתית בחזית העורך", לעיל עמ' 7 הערה 28).

רציתי להפנות את הקוראים למקור נאמן ל"שמועה" זו, והוא הספר **זכור לדוד**, ספר זיכרון לכבודו של רבי דוד פרנקל (ירושלים: הוצ' יצחק פרנקל, תש"ס), מבאי ביתו של החזון אי"ש. שם (בחלק ב, עמ' קמא-קמב) מובאת עדותו של הר"מ שטיין ששמע מפיו של הרב דוד פרנקל, שהדיון בא בעקבות שאלה שהופנתה אל החזון אי"ש על ידי הרב אברהם יצחק קליין, תושב חיפה ורבה לשעבר של נירנברג. מדובר היה במורה לנהיגה, שנהג בירידה מהר הכרמל ואיבד את השליטה על רכבו. הרכב נסע לכיוון קבוצת אנשים שעמדו שם, ושיער הנהג בדעתו שאם יטה את הרכב לכיוון אחר, הרכב יפגע אמנם באדם אחד וייהרג אך הרבים יינצלו, וכך עשה. לאחר המעשה בא הנהג לרב קליין לשאול אותו האם חייב בתשובה משום אותו אדם שנהרג על ידי פעולתו שנעשתה בידיים.

במסגרת המענה לשאלה זו ירד החזון אי"ש לעומק הסוגיה כאשר השתמש במציאות מקבילה – מעוף החץ. בסופו של דבר, החזון אי"ש לכאורה לא הכריע בשאלה, אך הרב יצחק זילבשטין הבין כי באמת החזון אי"ש הכריע להקל, ופסק בהתאם (נס להתנוסס, סי' סו).

באותו הקשר, מפנה אני את הקוראים אף לדברי הרב שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל, בו הוא דן מפורשות על המציאות המעשית יותר של רכב שהתקלקל.

ראה: **חידושי מנחת שלמה** (ירושלים: הוצאת אוצרות שלמה, מהדור' פריעדמאן, תש"ע), פסחים דף כה, א (עמ' קנו), ד"ה "שמעתי" והערה 195. בניגוד לחזון אי"ש, הרב אויערבאך מכריע שם שאסור להטות את ההגה.

דברי הרב אויערבאך עולים בקנה אחד עם הכרעתו של הרב אליעזר יהודה וולדינברג שצוין במאמר. לדעתם, אין בכוח כוונת האדם להפקיע מפעולה ההורגת שם "מעשה רציחה", כשהתוצאה של מות האחר היא בלתי נמנעת. גם בנסיבות אלו – שמגמת האדם היא למעט במספר הנפגעים ככל האפשר – חל לדעתם הכלל של "אין דוחין נפש מפני נפש".

דעה דומה הובעה אף על ידי הרב אשר וייס, **מנחת אשר**, פסחים, סימן כח, אות ט. שלושת הרבנים מביאים הוכחה לשיטתם מהתוספתא הידועה: "סיעה של בני אדם שאמרו להם גויים: 'תנו לנו אחד מכם ונהרגהו, ואם לאו הרי אנו הורגין את כולכם', יהרגו כולן ואל ימסרו להן נפש אחת מישראל" (תרומות ז,כ [מהדורת ליברמן, עמ' 148-149]).

אין ספק שבנסיבותיה של התוספתא, מעשה המסירה הוא מעשה שמטרתו הצלה, ואף על פי כן ההלכה קבעה שהפעולה אסורה.

אמנם, אף החזון אי"ש התייחס לראיה זו; אולם, הוא דחה אותה בטענה שיש להבחין בין שני המקרים. לדבריו, מעשה המסירה היא פעולה שבאופייה "פעולת רציחה" שמהותה הריגת אדם, ואילו הסתת החץ הוא מעשה טבעי של הצלה שאמנם תוצאת הלוואי הוא הריגת אדם.

אכן הגרש"ז אויערבאך אינו מתייחס מפורשות להסברו של החזון אי"ש, אולם הגרא"י וולדינברג כותב בתוך דבריו ש"לא משנה הדבר מה שהוא כוונתו בזה לשם פעולת הצלה, בהיות ולמעשה הוא יהרוג על ידי כך בוודאות את היחיד".

כדומה כותב הרב אשר וייס: "לא מסתבר לכאורה לחלק בין מהות הפעולה אם בעיקרה היא פעולה אכזרית לפעולת הצלה כיון שהורג אדם בכוחו ממש וזה עבירת רציחה".

הבהרת רעיונם של הרב וולדינברג והרב וייס, מופיעה אצל פרופ' אהרן אנקר, בספרו **הכרח וצורך בדיני עונשין** (רמת גן: אוניברסיטת בר אילן, תשל"ז), בעמ' 207, ואלו דבריו:

"ההבחנה בדבריו אינה ברורה כל צרכה, שהרי הבחנתו קוטעת את המעשה באמצע ומנתקת אותו מסביבתו ומתוצאותיו הבלתי נמנעות. אילו היינו מקבלים את הבחנתו כפשוטה היה יוצא

שמותר להסיט את ה"חץ" גם כשזה יהרוג רבים כדי להציל את האחד, לזה בודאי לא התכוון החזון איש".

יחד עם זאת, מציע פרופ' אנקר:

"אולי, לדעת החזון איש מצב החרום והצורך בפעולה מיידית וכמעט אינסטינקטיבית גורמים לכך שהפעולה אינה נעשית בדם קר כבמקרים אחרים. אמנם מבחינת התוצאה אין הבדל בין המקרים, אבל מבחינת עושה המעשה מעשהו פחות זדוני בדוגמת החזון איש".

בפנינו, אם כן, מחלוקת עקרונית בדבר השפעתו של הכוונה והמניע של עושה מעשה על הגדרת מהותה של הפעולה עצמה. והשווה מחלוקת זו לחילוקי הדעות בין ה"אמרי בינה", אורח חיים, סימן יג, ה, לבין שו"ת דמשק אליעזר, הגהה בהקדמתו ותוספת בהשמטות.

וראה עוד ניתוח הדברים אצל הרב שלמה דיכובסקי, "קדימויות ועדיפויות בהצלת נפשות לאור ההלכה", דיני ישראל, כרך ז (תשל"ו), מה, בעמ' נב-נה.

ברור הוא, כפי שכבר רומז הרב ד"ר מרדכי הלפרין במאמרו, שלפי אסכולת הרב וולדינברג הרב אויערבאך והרב וייס, אין בכוונת ההצלה של הרופא או האם כשלעצמה בכדי להצדיק את השימוש בכימותרפיה תוך כדי הריגת העובר. יחד עם זאת, אין להסיק מדברי פוסקים אלו שהיו אוסרים את הדבר וזאת מאחר שיש יסודות איתנים נוספים בכדי להתירו, כפי שהרחיב המחבר החשוב במאמרו. אדרבא, כפי שמביא הרב ד"ר הלפרין, ידוע כי הגרש"ז אויערבאך אכן התיר את הדבר הלכה למעשה.

וראה עוד: הרב ישראל יאקאבאוויטש, "השחתת פרי בטן להצלת או רפואת האם", הפרדס, שנה ל, חוברת ז, סימן נ (ניסן, תשט"ז), עמ' 20-23; והרב שמואל היבנר, נימוקי שמואל (ניו יורק, תשל"ט), עמ' 241-242; אשר דנו אף הם בסוגיה זו להיתר.

מקור: אסיא עט-פ עמ' 196-198 (2014).